

Голові спеціалізованої вченої ради
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України
доктору психологічних наук, професору
академіку Людмилі Миколаївні Карамущі

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук, доцента, старшого дослідника,
в.о. завідувача лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Чиханцової Олени Анатоліївни

на дисертаційне дослідження

Лагун Марії Володимирівни

«Психологічні чинники розвитку альтруїстичної спрямованості особистості»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 «Психологія»

**Актуальність обраної проблематики виконаної роботи та її зв'язок
з науковими програмами, планами, темами.**

Дисертаційне дослідження М. В. Лагун присвячене вивченню надзвичайно актуальної проблеми — психологічних чинників розвитку альтруїстичної спрямованості особистості. Повномасштабна війна поставила перед українським суспільством нові морально-психологічні виклики, актуалізувавши значення просоціальної поведінки, взаємодопомоги, емпатії та готовності до самопожертви. У ситуації постійного стресу, втрат і невизначеності саме альтруїстична спрямованість виступає важливим внутрішнім ресурсом, що підтримує психологічну стійкість, сприяє соціальній згуртованості та формує основу для гуманістичних взаємин між людьми. Вивчення психологічних чинників, які детермінують і забезпечують розвиток цієї якості, має не лише теоретичне, а й глибоке практичне значення — для розроблення психологічних програм підтримки, реабілітації та розвитку просоціальної активності громадян у воєнний і післявоєнний періоди.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Науковий апарат дисертаційного дослідження відзначається внутрішньою логічною узгодженістю, системністю та належним рівнем теоретичного обґрунтування. Здобувачка коректно визначила об'єкт і предмет дослідження, чітко сформулювала мету та дослідницькі завдання, послідовно окреслила етапи наукової роботи та відповідні методологічні підходи.

Методологічна основа дослідження охоплює як теоретичні методи (аналіз, узагальнення, систематизація), так і емпіричні методики (психодіагностичне тестування, кількісна та якісна обробка даних, їх статистична інтерпретація). Такий комплексний підхід забезпечив цілісність та достовірність отриманих результатів.

Вибірка дослідження є репрезентативною (197 осіб), охоплює значну кількість досліджуваних і відповідає вимогам до валідності соціально-психологічних досліджень. Застосування сучасних статистичних методів дало змогу підтвердити значущість виявлених зв'язків і високу надійність емпіричних результатів.

Наукові положення, припущення, узагальнення та висновки сформульовані послідовно, лаконічно й логічно узгоджені з емпіричними результатами.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності у цілому.

Структура та зміст дисертаційного дослідження повністю відповідають вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць.

Розглянемо роботу детальніше. Дисертація становить собою рукопис загальним обсягом 271 сторінку, а її основний зміст викладено на 205 сторінках. При цьому робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел, який налічує 358 найменувань, із яких 231 іноземними мовами. У роботі представлено 15 рисунків та 20

таблиць. Все це дозволило авторці детально відобразити хід та результати дослідження.

У Вступі, як це прийнято, розкривається актуальність проблеми, визначаються об'єкт і предмет дослідження, вказується його мета, описуються завдання, зазначаються методологічні основи, методи та організація дослідження, обґрунтовуються надійність і достовірність результатів, описуються наукова новизна, теоретичне та практичне значення, надаються відомості про апробацію та впровадження результатів роботи, окреслюється зв'язок роботи з науковим планом лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України «Психологічні технології сприяння позитивному психічному здоров'ю особистості» (2022–2024 рр.; державний реєстраційний номер 0122U000305), що забезпечує його концептуальну узгодженість із пріоритетними напрямками сучасних психологічних досліджень.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні основи альтруїстичної спрямованості особистості»* – здійснено глибокий і різнобічний аналіз підходів до осмислення феномену альтруїзму. Високою науковою цінністю відзначається не лише аналітична, але й синтетична робота здобувачки: на основі узагальнення наявних теоретичних концепцій нею розроблено модель альтруїстичної спрямованості особистості (Рис.1.1) та модель альтруїстичної поведінки (Рис.1.2), що демонструє здатність авторки до концептуального мислення. Особливу увагу приділено теоретичному обґрунтуванню зв'язку альтруїзму з психологічним благополуччям (Рис.1.3), що створює міцне підґрунтя для подальших емпіричних досліджень.

Другий розділ – *«Емпіричне дослідження психологічних чинників альтруїстичної спрямованості особистості»* – присвячено опису організації, методики та результатів емпіричного вивчення проблеми. Високий рівень наукової культури виявляється у виваженому доборі надійного та валідного психодіагностичного інструментарію, що дозволило комплексно охарактеризувати особистісні властивості досліджуваних. У

розділі детально проаналізовано взаємозв'язки альтруїзму з ціннісними орієнтаціями, емпатією, самоприйняттям, автономією, життєвими цілями та психологічним благополуччям. Значущим науковим досягненням є побудова прогностичної моделі (табл. 2.12), у якій визначено ключові предиктори альтруїзму – довіру, відповідальність, самоприйняття та доброзичливість. М. В. Лагун формулює важливий висновок, що саме середній рівень альтруїзму, який має найсильніший взаємозв'язок із самоприйняттям, автономією, життєвими цілями, цінностями та особистісними якостями є оптимальним рівнем для повноцінного життя та позитивного функціонування особистості.

Третій розділ – *«Особливості розвитку альтруїстичної спрямованості особистості»* – присвячено розробленню тренінгової програми розвитку альтруїстичної спрямованості особистості, яка має чітке теоретичне підґрунтя і пройшла апробацію. Її структура відзначається логічною завершеністю, а результати впровадження підтверджують ефективність порівнянням показників отриманих до та після тренінгу в експериментальній та контрольній групах.

Загалом аналіз змісту дисертації свідчить про глибоке розуміння М.В. Лагун проблеми альтруїстичної спрямованості особистості, ґрунтовне знання наукових джерел та власну авторську позицію щодо шляхів її вирішення. Висновки дослідження чітко структуровані, логічно виведені з емпіричних даних і відображають основні теоретичні та практичні здобутки роботи.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих за результатами.

Дисертаційна робота Марії Володимирівни Лагун є цілісним, теоретично та емпірично обґрунтованим науковим дослідженням, результати якого відзначаються науковою новизною та практичною значущістю.

Достовірність і валідність наукових положень забезпечуються використанням сучасних методів теоретичного аналізу та емпіричного

дослідження; репрезентативністю вибірки, адекватністю використаних психодіагностичних методик меті та завданням дослідження; застосуванням статистичних методів, що гарантують об'єктивність і надійність отриманих результатів; узгодженістю висновків із попередніми науковими положеннями та результатами емпіричних перевірок; успішною апробацією результатів у межах емпірично підтвердженої програми психологічного сприяння розвитку альтруїстичної спрямованості.

Отримані результати можуть бути використані у практичній діяльності психологів, соціальних працівників та освітян. Розроблені моделі альтруїстичної спрямованості особистості та альтруїстичної поведінки особистості, методики для оцінки особистісних ресурсів можуть бути інтегровані в процес кризового консультування, психокорекційної роботи, а також у навчальні програми для підготовки фахівців у галузі психології.

Підводячи підсумки, зазначимо, що дослідження має безперечну цінність як у теоретичному, так і практичному значенні, відповідає викликам сучасної психологічної науки та запитам суспільства.

Повнота висвітлення основних наукових результатів у публікаціях.

Аналіз публікацій здобувачки свідчить про повноту та системність висвітлення основних результатів дисертаційного дослідження у фаховому науковому просторі. Ключові теоретичні положення, емпіричні результати та висновки представлені у 11 наукових працях, що відповідає вимогам до апробації результатів кваліфікаційних наукових досліджень. Серед них: 3 статті опубліковано у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних; 1 стаття оприлюднена у виданні, що індексується у міжнародній базі інших держав; 7 публікацій представлено у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій (у тому числі міжнародних), а також у періодичних фахових виданнях. Тематика статей охоплює коло ключових проблем, порушених у дисертації: структуру та функції альтруїстичної спрямованості, психологічні чинники її розвитку, взаємозв'язок із психологічним благополуччям, а також

особливості практичного формування просоціальної поведінки. Отже, результати дослідження пройшли належну апробацію у науковій спільноті, що засвідчує їх актуальність, наукову цінність і відповідність сучасним стандартам академічної доброчесності.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Дисертаційна робота написана та оформлена відповідно до чинних нормативних вимог. Дисертацію було перевірено автоматизованою системою «StrikePlagiarism». Зміст дисертації свідчить про самостійний характер дослідження, його оригінальність та творчий підхід здобувачки до розв'язання поставлених наукових завдань. Робота відзначається високою культурою академічного письма, чіткою логікою викладу та послідовністю аргументації. Таким чином, дисертація М. В. Лагун повністю відповідає вимогам академічної доброчесності, а її результати є авторським, науково достовірним і самостійним внеском у розвиток сучасної психології особистості.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Попри високу позитивну оцінку дисертаційної роботи, наукове й практичне значення отриманих результатів, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження та побажання, переважно дискусійно-рекомендаційного характеру:

1. У першому розділі «Теоретико-методологічні основи альтруїстичної спрямованості особистості» авторкою представлено три моделі, що відображають відповідно: альтруїстичну спрямованість особистості (рис. 1.1), альтруїстичну поведінку особистості (рис. 1.2) та взаємозв'язки між альтруїстичною спрямованістю й психологічним благополуччям особистості (рис. 1.3). Дослідницею здійснено ґрунтовний аналіз кожного структурного компонента моделей, а також представлено вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на їх функціонування. Водночас доцільним видається чіткіше визначити, які саме чинники віднесено до зовнішніх і внутрішніх, а також

конкретизувати характер їхнього впливу в кожній із представлених моделей.

2. У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних чинників альтруїстичної спрямованості особистості» подано детальний опис вибірки за статтю, віком, зайнятістю тощо. Зазначається, що емпіричне дослідження здійснювалося серед працівників комерційних організацій, які після початку повномасштабної збройної агресії проти України у 2022 році активно долучилися до волонтерської діяльності з допомоги внутрішньо переміщеним особам. На нашу думку, аналіз психологічних чинників альтруїстичної спрямованості був би всебічнішим, якби дослідниця розглянула також територіальний чинник — місце проживання або перебування досліджуваних, адже різний рівень інтенсивності бойових дій у регіонах України потенційно впливає на прояви альтруїстичної поведінки. Цей аспект може стати перспективним напрямом подальших досліджень.
3. У третьому розділі «Особливості розвитку альтруїстичної спрямованості особистості» представлено комплексну програму розвитку альтруїстичної спрямованості особистості, ефективність якої було емпірично підтверджено. Участь у програмі взяли 26 осіб. Доцільно уточнити принцип відбору учасників програми розвитку альтруїстичної спрямованості, а також, за можливості, подати порівняльні дані щодо рівня альтруїзму до й після її реалізації, що дозволило б більш переконливо підтвердити ефективність програми.

Вказані зауваження та побажання до змісту представленої роботи мають переважно дискусійний характер, жодним чином не знижують її високу практичну цінність і наукову значущість отриманих у дисертації результатів та можуть бути цілком враховані здобувачкою у подальшій науково-дослідницькій діяльності.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота Марії Володимирівни Лагун «Психологічні чинники розвитку альтруїстичної спрямованості особистості» є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе для психології наукове завдання та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Виходячи із вищезазначеного, вважаю, що Лагун Марія Володимирівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю – 053 «Психологія» галузі знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент:

доктор психологічних наук, доцент
в.о. завідувача лабораторії
психології особистості імені П.Р. Чамати
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

Олена ЧИХАНЦОВА

